

Digitalt særtryk af

FUND OG FORSKNING

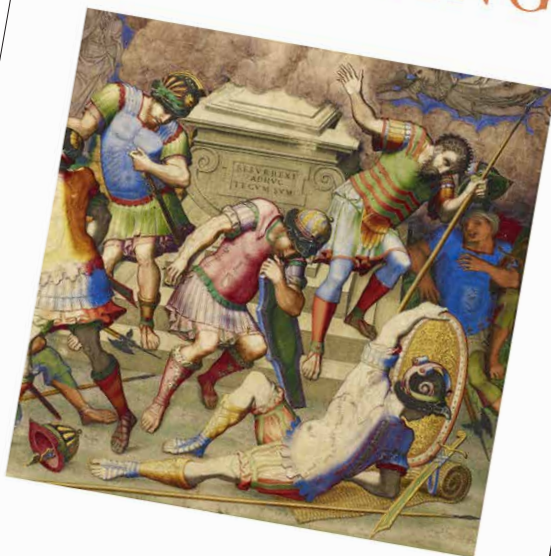
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 55

2016

FUND OG FORSKNING

Bind 55 • 2016
DET KONGELIGE BIBLIOTEK • KØBENHAVN

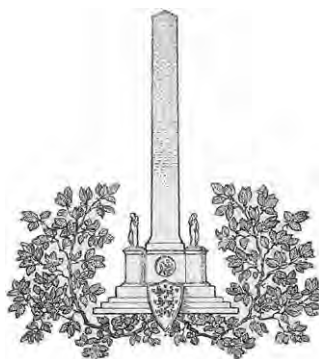
FUND OG FORSKNING

Bind 55

2016

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 55
2016

With summaries

KØBENHAVN 2016
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 148.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 273.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion:

John T. Lauridsen

Billedredaktion:

Lene Eklund-Jürgensen

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Trykt på Munken Premium Cream 13, 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1998
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: Bording ½
Printed in Livonia
Oplag: 300 eks.

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-146-6

EN BERETNING OM AFDELING AS
under Statsadvokaten for særlige Anliggender
for tiden april-august 1940

VED

JOHN T. LAURIDSEN

Som mangeårig kriminalreporter ved *Politiken* havde Vilhelm Bergstrøm et stort kontaktnet inden for både kriminalpolitiet og ordenspolitiet, både blandt lederne og de menige medarbejdere. Det var af væsentlig betydning for ham som journalist med dette særlige arbejdsområde, at stå sig godt med politikorpset, og det er der ikke tvivl om, at han gjorde. Af hans dagbog fremgår det, at han bl.a. stod på fortrolig fod med kriminalassistent Aage Grunnet, der medvirkede til opklaringen af spionsagen Fidrmuch i slutningen af 1939, med politikommissær C.M.J. Bjerring, som bl.a. var den ledende kraft på dansk side i oprulningen af kommunist-sagerne i 1941 (Trawler-sagen 1938, Kongelundsmordet 1936) og kriminalassistent H.C. Andersen, der var leder af det illegale politi efter 19. september 1944.¹ Det var folk, som han ikke alene traf tjenstlig og på restauranter, men omgikkes privat, og de udvekslede oplysninger, som hverken kom i avisen – eller dagbogen.

Hen på sommeren 1940 formåede Bergstrøm en af disse politifolk til anonymt at skrive en beretning om arbejdet i Afdeling AS under Statsadvokaten for særlige Anliggender for tiden april-august 1940. Afdeling AS var en nyskabelse efter 9. april 1940, en politiafdeling, der specielt skulle tage sig af alle politisager, der vedrørte det dansk-tyske forhold. Afdelingens leder var politiassistent Jens Peter Odmar med kriminalassistent Aage Grunnet som næstkommanderende og under sig havde de en lille gruppe (16 i alt) bestående af bl.a. overbetjent Max Weiss, kriminalassistenterne Roland Olsen og Christian Andersen. De fire sidstnævnte gik alle siden ind i det illegale arbejde, og Bergstrøm var en nær bekendt af Grunnet, som han 15. februar 1941 kalder sin gamle ven, men også af Roland Olsen, der ifølge dagbogen besøgte

¹ Nærmere om alle de nævnte sager og forhold i KB, Vilhelm Bergstrøm: En Borger i Danmark under Krigen (herefter cit. dagbogen).

ham første gang 18. oktober 1941. Max Weiss kendte han naturligvis også. Af dagbogen fremgår det, at han også fulgte Weiss' færdene senere under besættelsen.

Hvem af forbindelserne, der skrev beretningen, er denne selv med til at give oplysninger om. Forfatteren skriver, at han havde været i Berlin i 1936, at han kunne tysk som den eneste i afdelingen (det var ikke korrekt), og det fremgår, at han boede på Amager. Det udelukker Grunnet og Weiss, da ingen af dem boede på Amager, Weiss beherskede til gengæld bl.a. tysk, men ikke så godt som Roland Olsen, der blev ansat i Afdeling AS netop på grund af sit flydende tysk.² Roland Olsen boede Valmuevej 8 på Amager, så det taler for, at han var den anonyme skribent, der på Bergstrøms opfordring brugte nogle af sine lange stille vagter til at fortælle om Afdeling AS virke i den delikate rolle, som politieksekutiv i de talrige sager, der angik værnemagten eller værnemagten mente, vedkom den. Som et yderligere indicium skal anføres, at Bergstrøm bragte et længere interview med Roland Olsen i *Politiken* 28. maj 1945 om hans illegale arbejde i Afdeling AS.³

Som det fremgår af beretningen var mængden af sager, der blev behandlet, meget stort. På de knapt fem måneder, som beretningen dækker, drejer det sig om 1650 sager. Det skulle imidlertid vise sig kun at være den spæde begyndelse! Indtil 19. september 1944 kom Statsadvokaten for Særlige Anliggender til at behandle 70.000 sager.⁴

De i det tidsrum, beretninger omfatter, behandlede sager kan groft taget deles op i seks grupper af både vekslende omfang og seriøsitet:

- spionsager: dem var der i denne periode en del af, men de ebbede senere ud. Til gengæld viste de fleste af sagerne, at mistanken om spionage var grundløs

² Henrik Stevnsborg i *Hvem var Hvem 1940-1945*, 2005, s. 282.

³ Artiklen har overskriften "De spyttede paa os, men nu skal Sandheden frem." Overbetjent Roland Olsen skildrer, hvorledes man i Statsadvokatens "syrlige Afdeling" arbejdede illegalt for Næsen af Gestapo." Artiklens tone vidner om deres personlige forhold, og på Bergstrøms opfordring fortalte Olsen til sidst om et par ting, der kunne få det til at trække i lattermusklerne (Bergstrøms formulering): "Naa, ja, der havde været truet med et Attentat paa Dr. Best [april 1943]. Jeg blev saa saa udtaget som den paalideligste Mand inden for Afdelingen. En Tid gik jeg saa og tullede rundt hjemme hos Best og blev endog betroet at følge hans Børn i Skole. Om aftenen sad jeg sammen med Faldskærmsfolk, der grinende kaldte mig for Dr. Bests Barnepige. – Har De senere set Best? – Svaret kom koldt og lakonisk: – Jeg sørgede for, at han kom ordentligt ind i Cellen i Kastellet."

⁴ Henrik Stevnsborg: *Politiet*, 1992, s. 370.

- emigrantsager: de til Danmark rejste tyske emigranter ønskede besættelsesmagten at få fat i; men det lykkedes i den første tid en del at holde sig skjult, senere blev det sværere
- sabotagesager: der var et meget beskedent antal sabotager, nærmest omvendt proportionalt med forventningen om sabotage fra såvel tysk som dansk side. Det mest karakteristiske eksempel var minesprængningen af de tre Storebæltsfærger "Nyborg," "Odin" og "Christian 9." i april, som man fra tysk side til det sidste mente var sabotage, og det helt store apparat blev sat i gang
- sager om demonstrationer/sammenstød/fornærmelse af værnemagten: disse sager var der mange af, hvilket var uundgåeligt med det store antal tyske soldaters ankomst og deltagelse i restaurations- og forlystelseslivet
- sager om tyveri/angreb på værnemagtens ejendom: sagernes antal var begrænsede og der var ikke tale om nogen form for organiserede forhold
- sager byggende på rygter/grundløse historier: disse sager var talrige og i mange tilfælde grundlag for de foregående fem sagstyper

Forfatteren er forsigtig med at oplyse navne og konkrete steder og datoer, de kunne komme i de forkerte hænder, men som det vil fremgå, vil en del af sagerne kunne identificeres. Beretningen er skrevet med et glimt i øjet, præget af, at de allerfleste sager mere kaldte på smilet end på rynkede bryn. Faktisk var der kun få meget alvorlige sager, og da var det først og fremmest, fordi man fra tysk side betragtede dem som alvorlige. Det drejer sig især om sagen med den 17-årige Aage Vagn Poulsen, som stjal et maskingevær for sjov og fik seks års fængsel derfor. Det var en dum drengestreg, men der skulle statueres et eksempel til skræk og advarsel, og dødsstraffen blev kun undgået, fordi den anklagede pga. sin åndelige og moralske udvikling ikke kunne anses for fuldt ud ansvarlig.⁵ Og man skulle ikke lave sjov med værnemagten.

Anderledes alvorlige og ulykkelige var emigrantsagerne, hvor det kunne koste den anholdte livet eller koncentrationslejr, når han eller hun kom tilbage til Tyskland. Det sidste kommer forfatteren ikke nærmere ind på, anholdelserne var blot en politiopgave, og det ville på skrift være risikabelt at betragte det som andet. I det hele taget beskri-

⁵ Jfr. nedenfor.

ves forholdet til tysk politi som korrekt og tillidsfuldt, men der var en grænse. Der kunne ikke være tale om selskabelig omgang og drikkelag efter arbejdstid.

Det er værd at bemærke beskrivelsen af den tyske besættelse 9. april, og københavnernes reaktion herpå. Den var præget af nysgerrighed, og københavnernes havde taget børnene med ud fra morgenstunden, hvilket i beretningen forklares med, at der selvfølgelig også var noget at se på. Det mindede om livet på en børnehjælpsdag! Her er ikke antydning af national vækkelse eller vrede hos københavnernes. Beskrivelsen ligger på linje med den, som står at læse i Frode Jakobsens erindringer, hans første reaktion var harme over, at befolkningen kunne optræde sådan. Men han besindede sig. Langt senere blev han klar over, at flertallet af befolkningen var uforberedte og ikke forstod, hvad der var hændt den dag.⁶ Både beretningens beskrivelse og Jakobsens erindringer om 9. april står i modstrid til det overvældende flertal af de senere fremkomne erindringer om 9. april, hvor den nationale vækkelse nærmest stereotypet er efterrationaliseret tilbage til dagen, hvor "de sorte fugle" (tyske fly) overfløj landet m.m.⁷

Beretningens syn på besættelsesmagten er ikke ukritisk. Den satte for det første for mange helt grundløse sager i gang, der kun øgede papirdyngerne i Afdeling AS til ingen nytte, for det andet kunne den være direkte latterlig, som ved den store parade på Øster Fælled 16. august: Fra parade og strækmarch var der ikke langt til det latterlige, der var enkelte soldater imellem, som Københavnerne fandt morsomme, skrives det blandt andet.⁸ Og paraden modstilles den tyske forpostbåd som samtidig sejlede ud med en 14årig åndssvag pige, som flere af besætningen stod i forhold til. Tre dage efter blev hun igen sat i land. Et meget groft eksempel på misbrug, som forfatteren får frem, at værnemagten også stod for. Dertil kan lægges den tyske smålighed ved behandlingen af optrædende negre o.a. og den Hitlerlignende harmonikaspiller. Det er et broget billede, der gennem Afdeling SA's virke tegnes af besættelsesmagten anno 1940, og det er meget langt fra, hvad der ventede 1944-45. I august 1940 kunne man som politimand stadig med de indtil da høstede erfaringer få sig et smil og håbe det bedste.

⁶ Frode Jakobsen: *I Danmarks Frihedsråd*, 1, 1975, s. 15.

⁷ Der kan henvises til de mange hundrede erindringer dækkende hele landet, som kan søges dels via John T. Lauridsen: *Samarbejde og Modstand. Danmark under den tyske besættelse 1940-45. En bibliografi*, 2002 og online.

⁸ Om paraden se dagbogen 16.8.1940 med indsatte fotografier s. 6.677-79.

Bergstrøm nåede dermed sin hensigt med at indhente beretningen og at anbringe den i dagbogen.⁹ Beretningen bidrager til at karakterisere nogle tilstande i de første besættelses måneder på et væsentligt område, som senere skulle komme til at fylde meget mere, også i Bergstrøms egen hverdag.

“Politigaarden Aug. 40.

Den 1. April d.A. tog Opdagerne det nye Vagtlokale i Brug og Mandag den 8. mødte jeg der Kl. 15 for at paabegynde en Uges Eftermiddagsvagt sammen med tre Kolleger. Jeg var den ældste paa Holdet og maatte derfor fungere som Leder paa Vagten.

Og der blev straks noget at tage fat paa. Fra højere Sted var der kommen den Ordre, at ingen af det paa Politigaarden værende Personale maatte Dimitteres, hvorfor der skulde ringes ud til de forskellige Afdelinger og Kontorer. Straks efter gjaldt denne Ordre ogsaa Stationerne, og det Mandskab, der ikke allerede var gaaet hjem, skulde have Besked om at blive hjemme og være klar til Udrykning. Nogen Begrundelse for dette havde vi ikke faaet, da en af Overbetjentene paa en Station var nysgerrig, blev der svaret ham, at Tyskerne allerede stod ved Kolding, hvilket en Overbetjent her, der hørte dette Svar, tog meget unaadigt op.

Men hvad var der sket, og hvad skulde der ske? Fra Avis og Radio havde vi faaet Kendskab til de engelske Mineudlægninger ved den norske Kyst, og senere paa Eftermiddagen hørte vi om de mange tyske Skibe, der var gaaet nordpaa gennem Store Bælt. Endvidere forlød det, at Rigspolitichefen havde været hos Kongen, hvor Statsministeren og den kommanderende General ogsaa havde været til Stede, og sammen med dem den tyske Gesandt. Som saa meget andet i de bevægede Dage, hvad var sandt, og hvad var Rygter? Men ud paa Aftenen faldt der atter ligesom lidt Ro over Sindene.

Saa kom der pludselig en Fjernskrivermelding fra Aabenraa. Strengt fortroligt og efter Forlydende: 28 Troppetransporttog ankommet til Flensborg, Grænseoverskridning ved Dag gry m.m., og saa forstod vi, hvor det bar henad. Noget skeptiske var vi dog alligevel, men da vi skiltes Kl. 23 tillod jeg mig den Bemærkning, at enten mobiliserer vi i Morgen tidligt, eller ogsaa har vi Tyskerne over vore Hoveder.

⁹ Beretningen har ikke tidligere været udgivet, men en side derfra er gengivet hos Per Eilstrup og Lars Lindeberg: *De så det ske under besættelsen*, 1, 1969, s. 68 uden kildeangivelse.

Kort forinden havde en Journalist ringet og spurgt efter nyt. Vi fortalte ham, at der, hvor vi var, var der stille og roligt, hvilket var i Overensstemmelse med Sandheden. Men inden Journalisten ringede af, sagde han: "Der er sgu noget i Gære. Jeg kan ikke blive klar over, hvad det er."

Saa oprandt den første virkelige Foraarsdag, Tirsdag den 9. April. Jeg vaagnede tidligt ved Motorstøjen af de mange Flyvemaskiner og var straks orienteret. Baade "Mutter" og "Regimentets Datter" maatte ogsaa til Vinduerne, vi talte 26 Maskiner paa en Gang, fra vore Vinduer paa Amager har vi en god Udsigt. Manden nedenunder var ogsaa i Vinduerne og glædede sig over, at det danske Militær alligevel havde noget Materiel, indtil jeg og en meget lavtflyvende Bombemaskine rev ham ud af Vildfarelsen.

Telefonen var endnu ikke paa det Tidspunkt afbrudt, ved en Opringing til noget Bekendtskab i Nyboder fik vi at vide, at der midt i den ellers saa stille Svanegade var etableret en veritabel Maskingevær-Rede med tyske Soldater i. Da Morgengymnastikken begyndte i Radioen, kunde vi høre paa de forskellige Stemmer, at de ikke lød som ellers. Saa var det altsaa sket.

Morgenkaffe – Pigen fulgt til Skole – og saa op paa Amagerbrogade. Bortset fra mindre Klynger af Folk i Snak overhovedet intet usædvanligt. Saa kom Madsen. Af Profession Skolelærer, tidligere Løjtnant ved Kystartilleriet, maaske ogsaa i Reserven, men i Dag "helt ude af Flippen." Han havde et af de grønne "Oprob," det gav han mig. Uniformen havde han under en civil Frakke, og nu var han paa Cykle paa Vej til Dragørfortet for at kæmpe for sit Land. Prins Knud, Fortets Chef, var taget til Fange, fortalte han og nu vilde han gøre sin Pligt. Op paa Cyklen og saa af sted. Ca. 50 m. længere fremme punkterede Cyklen med et Knald. Det var ogsaa det eneste Brag man hørte paa Amager den Morgen.

Paa Politigaarden havde man ingen Brug for os, saa vi havde Formiddagen fri. Altsaa ind til Byen. De første Tyskere saa jeg i Bredgade, her var man i Færd med at rømme den britiske Legation. Staalhelme og Geværer i Anslags-stilling og uden om Masser af nysgerrige Københavnerne. Videre til Amalienborg, hvor der var Huller i Muren efter Morgenens triste Begivenhed. Paa Toldboden ikke noget særligt, men en stor tysk "Kuldamp" var paa Vejen ind. Ved Esplanaden saas mindre tyske Troppeafdelinger marchere ind i Kastellet. Det var egentlig det, der gjorde det største Indtryk paa mig. Var det virkelig den tyske Værnemagt? Soldaterne var trætte og beskidte, næsten forskræmte, som de kom slæbende med deres tunge Udrustning. De mindede sandelig

ikke meget om det Æreskompagni, jeg saa i Berlin 1936. Naa senere hen forstod jeg bedre hvorfor.

Og stadigvæk de mange nysgerrige Københavnerne. Der var forresten noget, der mindede om Livet paa en Børnehjælpsdag. Folk var kommen op fra Morgenstunden, og mange havde taget Børnene med. Der var jo selvfølgelig ogsaa noget at se paa. Paa min videre Rundtur kørte jeg til Svanegade, men her var der ikke mere nogen Maskingeværrede. Paa Hjemvejen saa jeg derimod en Deling tyske Soldater fra en dansk Lastbil besætte Telefoncentralen paa Amager. Og der hjemme hørte vi saa Opraabene blive forkyndt i Radioen – Besættelsen var en fuldbyrdet Kendsgerning.

Og nu var der noget at tale om paa de senere Vagter. Et Slør hvilede endnu over mangt og meget, men Sandheden kommer vel nok frem en skønne Dag.

Afdelingen kendte den mystiske “Kulbaad,” der i flere Dage havde ligget paa Reden. Militæret havde ogsaa været underrettet – og alligevel – hvordan var det gaaet til?

Ja, der var nok at tale om. To drukne Borgere var skudt ned i den indre By, blev der sagt, de havde troet, at det hele var en Spøg. Dette blev dog ikke senere bekræftet. Derimod var det rigtigt med de tre Grænsegendarmer, som den tyske Værnemagt intet kendte til.¹⁰ Var det allerede den 5. Kolonne, der var begyndt at arbejde? Saadan spurgte man om saa meget, men som den gennemførte Mørklægning om Natten, saadan følte man det ogsaa om Dagen – – – ikke Klarheder over ret meget.

Naa – vi lader alt dette ligge, og ser lidt paa de Realiteter, der trods alt var der. Ugen gik, og til at begynde med mærkede man ikke meget til Besættelsen paa Politigaarden, i alt Fald ikke nedefter. Den følgende Uge kom der derimod Gang i Tingene, 12 Timers Tjeneste, nogle Vagthold saa store som aldrig før, og endda paa et Tidspunkt hvor et ærligt Indbrud var en hel Sjældenhed. Holdene var igen delt i mindre Hold, et af disse, som jeg befandt mig paa, blev pillet ud til særlige Opgaver, og da det ogsaa efterhaanden blev saaledes, at Statsadvokat Harald Petersen skulde være Mellemand mellem Tyskerne og det danske Politi, blev der oprettet en særlig Afdeling, nu kendt som Afdeling AS.¹¹

I Forvejen havde vi Afdelingerne A.B.C.D.E. ialt 5, og nu kom vi som den 6. Og meget af det, vi fik at gøre med, var ogsaa en 6. Afdeling

¹⁰ Tre grænsegendarmer blev skudt om morgenen 9. april af en special-enhed fra Abwehr.

¹¹ Statsadvokaten for særlige Anliggender. Jfr. Stevnsborg 1992, s. 296.

værdig. Det var først Meningen, at Afdelingen skulde kaldes Statsadvokatens Afdeling forkortet til SA, men dette kunde misforstaas, hvorfor man vendte om paa Bogstaverne. Saa blev det altsaa til AS, hvilket af Kollegerne blev udlagt til: Alle Simulanterne. Personalet bestod af 16 Mand af alle Grader, nogle kunde Tysk, andre Engelsk, Spansk eller Fransk, men Tysk var dog det, vi fik mest Brug for. Ogsaa fordi der i Afdelingen var Telefoner direkte til de tyske Myndigheder.

Og Afdelingen fik altsaa alt det Arbejde og de Sager, der havde Tilknytning til vore Gæster. Saadan set havde vi – eller har – 2 Arbejds-givere, det saakaldte “Abwehrstelle” paa “Hotel Cosmopolite,” sorterende under Værnemagten, bemandet med tyske Officerer, og som omfatter alt vedrørende Spionage, Sabotage, Fornærmelse mod Værnemagten m.m.¹² Det andet Sted er den “innere Verwaltung” paa “Dagmarhus,” der staar under Gesandtskabet, og som har med de mere borgerlige Sager at gøre.¹³ Og saa foruden alt det, der kom fra vore egne Myndigheder. Paa smaa 5 Maaneder er der behandlet 1650 Sager, en Del af disse vejer flere Kilo.

Der er Døgn drift i denne Afdeling, alt dette har jeg netop skrevet for at faa et Par af Nattens kedelige Timer til at gaa, mens jeg passer paa Telefonerne. Man ved jo aldrig, hvad der kan ske i disse urolige Tider. Men nu har jeg nævnt vore Sager, og vilde det saa ikke være paa sin Plads at dykke lidt i Erindringen og Sagslisten og finde det frem, der er en Omtale værd? Et og andet baade morsomt og interessant er der jo imellem, og naar engang denne Epoke bliver Historie, er det vel ogsaa rart at have lidt at støtte sig til, skrevet ned af en af dem, der saa at sige gjorde Feltoget med – indtil da.

Straks efter Besættelsen blev der af Tyskerne foretaget nogle Anholdelser, ligesom enkelte Personer paa Tyskernes Foranledning blev løsladt fra de herværende Fængsler. Disse sidste drejede sig bl.a. om Spioner, som det hemmelige Politi her havde været saa heldige at afsløre.¹⁴ Anholdelserne – ialt Fald her i Byen – var helt meningsløse, hvorfor der ogsaa senere kom en Undersøgelse i Gang mod den Tysker, der

¹² Ledet af Kapitän zur See Albert Howoldt (Stevnsborg 1992, s. 212-14, Tore Pryser: *Tyske hemmelige tjenester i Norden*, 2012, s. 89).

¹³ Paul Kanstein var øverste leder af denne hovedafdeling, herunder sorterede politiattaché Anton Fest, der var leder politiafdelingen. Denne afdeling havde en håndfuld medarbejdere (Hans Kirchhoff i *Hvem var Hvem 1940-1945*, 2005, s. 199f., Henrik Lundtofte sst. s. 100, Pryser 2012, s. 93, Matthias Bath: *Der SD in Dänemark 1940-1945. Heydrichs Elite und der “Gegenterror,”* Berlin 2015, s. 26f.).

¹⁴ Se dagbogen 23.2.1940.

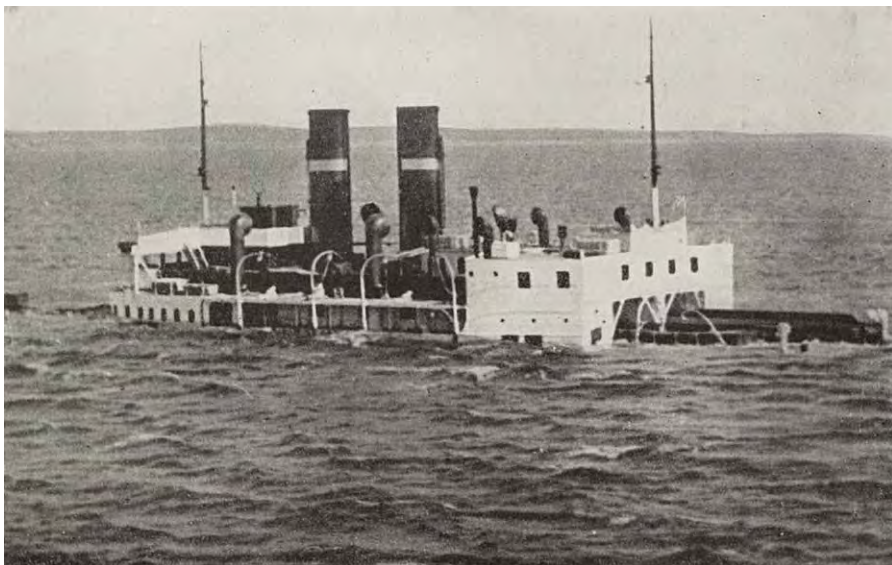

Foto af den minesprængte storebæltsfærge "Christian 9." (Findes i dagbogen, men er også hos C. Næsh Hendriksen: *Den danske Kamp*, 1948, s. 151 og Stevnsborg 1992, s. 290).

havde foranlediget dem. Han havde boet nogen Tid her i Byen, hvorfor han mente at kende visse Personer, der arbejdede i det engelske Efterretningsvæsen, men som anført var det hele "ud i det blaa," hvorfor Personerne omgaaende blev løsladt. Til sine Anholdelser havde han Assistance af den tyske Værnemagt.

Paa Tyskernes Foranledning blev der ligeledes straks anholdt en Del tyske Emigranter, samt Englændere og Franskmænd, hvis Forhold blev undersøgt, nogle blev løsladt, andre fik Lov til at sidde, mens atter andre blev overført til Tyskland. Denne "Udrensning" har saa at sige staaet paa hele Tiden, dels ved Anholdelse af Enkeltpersoner, dels ved Razziaer, men altid efter derom fremsat Begæring. Sidst er en Række Englændere bleven interneret paa Hald, mens der i Horserød er indrettet Interneringsleje for Tyskere.

Samtlige disse Anholdte har i det store og hele taget Situationen med Ro, Englænderne med deres sædvanlige Flegma, og for dem alle gælder det, at de kun har Lovord over Behandlingen. I Dagene straks efter den 9. April flygtede mange herværende Udlændinge over til Sverige paa forskellig Maade, hvorfor der saa at sige rent undtagelsesvis blev indført Dødsstraf for at flygte til Sverige. Mange Robaade blev stjaalet op langs Kysten, og ikke saa faa Motorvogne blev fundet efterladt paa

Strandvejen, enkelte med udenlandske Nummerplader. Enkelte tyske Emigranter blev truffet paa Strandvejen ved Nattetid med helt nye Fagforeningsbøger med falske Navne. Bøgerne var udstedt af "Budenæs Fagforening," en senere Undersøgelse førte dog ikke til noget Resultat. Andre Tyskere forsvandt "ud af Landet," sikkert opholder der sig stadig nogle Stykker af de efterspurgte rundt omkring hos Venner og Bekendte paa illegal Maade.

Dette Arbejde var ikke altid lige morsomt, men det skulde jo gøres. Og naar de Anholdte ved senere Lejligheder spurgte de tyske Myndigheder om Anholdelsen, blev der svaret dem, at Tyskerne ikke havde anholdt nogen. Dette var i og for sig ogsaa rigtigt, men de fleste forstod dog selv hvorledes det var gaaet til. Mellem de anholdte var flere interessante Personer, men herom senere.

Inden Afdelingen endnu havde taget fast Form, skete der nemlig noget. Hele tre af Store Bælts Færgerne blev beskadiget af Miner, udlagt af engelske Flyvere eller Undervandsbaade. Det var Færgerne "Nyborg," "Odin" og "Christian 9." særlig den sidste var saa medtaget, at den maatte sættes paa Grund.¹⁵ Ingen Menneskeliv gik dog tabt, men det bragte saa at sige vild Forvirring hos Tyskerne, der opfattede det som Sabotage.

Der blev straks sendt Mandskab i Snesevis til Korsør og Nyborg, Skrivemaskinerne blev gloende paa begge Steder, men Resultatet blev kun to Kasser med Papir, der var aldeles ingen Holdepunkter for Tyskernes Antagelse.¹⁶

Og her i København optraadte Forræddere paa forskellig Maade, de henvendte sig til tyske Soldater og gav Oplysning om Personer, som de ønskede generede, eller begav sig til Kastellet, hvor de ogsaa fremkom med uhyrlige Sigtelser i Retning af Sabotage og Spionage. Dette gav selvfølgelig meget Arbejde og kun sjældent et positivt Resultat.

Saaledes var der en skidt Fyr fra Østerbro, der havde været i Kastellet og angivet en Arbejdskammerat. Denne havde to tyske Emigranter boende hos sig for nogle Dage, da de ikke turde opholde sig i det vanlige Logi. I den urolige og nervøse Tid, som det var, havde Emigranterne faaet den Ide, at de senere vilde flygte, hvorfor det var godt at være bevæbnede. Arbejdskammeraten vidste, at den anden havde en Revolver, hvorfor han omtalte Forholdet til den anden, der – uden at aflevere Revolveren – straks gik i Kastellet. Arbejdskammeraten fik for

¹⁵ Se dagbogen 18.3., 18., 19. og 25.4.1940.

¹⁶ Jfr. Stevnsborg 1992, s. 289-94.

sin gode Vilje en Bøde, den ene Tysker blev anholdt men senere løsladt. Forræderen derimod fik den største Bøde officielt for at opbevare Vaaben, der ikke var tilmeldt. Han var Samler, fortalte han, hvorfor han havde pyntet en nykalket Kakkellovnsplads med mange rare Ting. Disse blev konfiskerede, og han bad ved Nedtagningen om, at man vilde gaa forsigtigt til Værks. Men saadan noget Kalkpuds med lange Kroge i er noget vanskeligt noget, saa han fik ogsaa den Fornøjelse og Udgift at istandsætte Muren igen.

Men ogsaa Tyskerne selv saa Spøgelse allevegne. En Søndag blev det meddelt, at man i Ringsted havde anholdt en farlig Spion, som man ønskede overført til København. Det var "Spion Jensen fra Ringsted," som gaar over i Afdelingens Historie. Jensen var Ungkarl og havde været til en Spilleaften, hvor han havde faaet godt at drikke. Ud paa Morgenstunden gaar han en Tur dernede i Ringsted og ender herunder paa Jernbanestationen.

Her er der et tysk Vagtlokale, hvor han gaar ind, og da Tyskerne keder sig, er de glade for lidt Underholdning, ikke mindst da Jensen fra Jernbanerestauranten bestiller Morgenkaffe og Smørrebrød til dem allesammen. Mellem Soldaterne er en fra "De yderste Marker," en af dem med den vanskelige Dialekt, som ogsaa andre har svært ved at klare. "Hvor er du fra?" spørger Jensen, og det blev hans Skæbne. En ung Officer kom til og oversaa Situationen, Jensen var ved at bestikke Værnemagten og spørge om militære Oplysninger, han var altsaa en farlig Person. Indberetning, Anholdelse, Geværer med Bajonetter, Indberetning til Hovedkvarteret her i Byen, Konference med Politiet, og saa to Mand afsted i en Bil.

Vi fandt Jensen paa Stationen under streng Bevogtning, men dog tillod man, at han af og til købte sig en Pilsner, hvorfor han ikke helt havde tabt Humøret. Noget underrettet var vi forinden, men hvad der var foregaaet vidste vi ikke. Vi fik Jensen overladt samt den Besked, at vi kunde faa mere at vide paa Kasernen. Da vi kom hertil, var der ikke noget med at afhøre Soldaterne, det skulde gaa Tjenestevejen, men vi skulde alligevel vente et Øjeblik. Mens Kammeraten og Jensen blev i Vognen, fik jeg Foretræde for efterhaanden ikke saa faa Officerer stadig stigende i Graderne. Og hos den sidste fik jeg saa et Dokument, hvorefter Jensen af Banegaardsvagten kunde overgives til Politiet. Jeg fortalte da, at vi allerede havde faaet Jensen overladt, men det skulde jeg vist ikke have gjort, for der er noget, der hedder Formaliteter, ikke mindst hos den tyske Værnemagt. Hvad der skete paa Kasernen ved jeg ikke, men vi fik Lov til at fortsætte til København,

hvor Jensen af en tysk Officer blev afhørt her paa Gaarden. En Time efter var han atter en fri Mand. Jeg regner ham ikke for Spion, sagde Officeren, men han kunde altid fortælle Soldaterne et og andet, som de ikke har godt af at høre. Dette Begreb kalder Tyskerne "Zersetzung," hvilket oversat til Dansk vil være noget i Retning af "at sønderrive Illusionerne."¹⁷

I de første nervøse Dage var der ogsaa en forstyrret Voldssag paa Østerbro. En noget nervøs Arkitekt var hen paa Aftenen gaaet ned for at se, om hans Mørklægning var effektiv. Samtidig var to berusede tyske Soldater paa Vej til Husarkasernen. Et eller andet havde opskræmt Soldaterne, saaledes at de havde trukket deres Bajonetter, og da Arkitekten saa dem komme, vilde han løbe, men var saa uheldig at falde. Tyskerne mente, at naar en Mand løb, havde han en daarlig Samvittighed, hvorfor de kastede sig over Arkitekten, der dog slap med en knust Tommelfinger og nogle Spark og Slag. Tyskerne forsvandt, men der blev en længere Rapport ud af Sagen.

Typisk for Stemningen den Gang er ogsaa følgende Tildragelse, der virkelig er passeret. En herboende tysk Ritmester finder en Aften udenfor sin Entredør en aflang Pakke.¹⁸ Han tager fat i den, den er ret haard og tung, samt minder om et Jernrør, muligt med Dynamit og andet Sprængstof. Han fjerner den fra Døren og lægger den afsides, alarmerer Politiet, der møder mandstærkt op med Assistenten og Personale fra Teknisk Afdeling. Man regner med at staa overfor et virkeligt Attentatforsøg. Forsigtig aabnes derefter Pakken, hvorpaa Indholdet kom til syne: 3 Daaser henkogt Fisk!!

Fruen havde bestilt – Købmandens Bud havde været der – men der var ikke nogen hjemme, hvorfor han havde sat Pakken ved Døren og gaaet sin vej. Og saadan var der saa meget.

Der blev ogsaa talt om hemmelige Sendere og Signalisering til fjendtlige Flyvere eller Fartøjer. Stadig indløb der Meldinger til Tyskerne om saadanne Ting. En større Styrke med tyske Officerer i Følget stormede saaledes Restauranten paa Bellahøj, hvor Værten skulde have en hemmelig Sender. Der var endda til Tyskerne medsendt en Tegning over Stedet, hvor Senderen var anbragt. Det viste sig at være Værtens Højtaleralæg, der var installeret her og ikke Spor andet.

¹⁷ Med Zersetzung mentes ord og handlinger i vid forstand, der kunne nedsætte/splitte værnemagten's kampkraft. Alt fra graffiti til sabotage.

¹⁸ Ritmesteren var Ernst Schäfer, der tillige var leder af Auslandsorganisation der NSDAP i Danmark.

Ved en anden Lejlighed blev en Villa i Hornbæk holdt under Observation i ca. 8 Dage, baade fra Land og Søside. Der var observeret hemmelige Lyssignaler. I Villaen boede en kendt Pelshandler, der havde liggende Gæster, og der var tilsyneladende ingen smalle Steder i nogen Retning. Der var med andre Ord en "hel Del Komsammen," og naar der saa i forvejen var sløset med Mørklægningen, var det ikke underligt, at der om Natten af og til blev tændt Lys i et eller flere af Villaens Værelser.

Og var vi ikke ude, var der altid nok at tage fat paa, hjemme paa Kontoret. Saaledes skulde de Anholdte Emigranter afhøres, der var jo næsten alle de saakaldte politiske Flygtninge. Vi fik ved denne Lejlighed et Indblik i, hvor Large vi herhjemme har været over for disse Mennesker, næsten for meget af det gode. I deres "Fremmedsager" laa der Skrivelser med "kære Partifælle" o.s.v. samt Skrivelser fra de forskellige Flygtningekomiteer, hvoraf "Røde Hjælp" bl.a. ikke kan kaldes helt uangribelig.¹⁹ Ligeledes var det oplyst, at mange af disse Emigranter overfor Politiet havde optraadt frækt og storsnudet, men naar de nu blev afhørt var de til at tale med.

En skønne Dag meldte der sig en Kriminal-Oberkommissar, og det var hans Opgave at danne sig et Skøn over de Anholdte. Han skulde bruge et Kontor, en Skrivemaskine samt en til at betjene denne, og helst en, der kunde skrive paa Tysk efter hans Diktat. En saadan fandtes ikke, men jeg fik Hvervet overdraget, dvs. han skrev selv under Afhøringen, jeg var blot med som Anstandsdame og Stikirenddreng.

Samme Mand var noget nervøs ved Ankomsten. Men det gik dog ret hurtigt over. Han kendte flere paa Politigaarden, fortalte han, da han var fra Flensborg, og baade her og i København havde han tidligere været sammen med Danskere. Vi spiste Frokost sammen, hvorunder han fortalte, at hans Bedstefader havde været med paa Dybbøl paa dansk Side. Han havde en Søn og en Svigersøn ved Fronten samt Hustru og Datter i Flensborg og mere end en Gang udtalte han hjerteligt, at han vilde ønske, at Krigen snart var forbi.²⁰

Videre fortalte han, at han under nogle Manøvrer i Mecklenburg, hvorunder Mussolini havde været til Stede havde været Livvagt for denne

¹⁹ Røde Hjælp var en solidaritets- og hjælpeorganisation i tilknytning til DKP. Som det også udtrykkes her, så de danske myndigheder med skepsis på dets virke.

²⁰ Det drejer sig om Kriminalrat Hans Hermannsen, der var leder af Gestapos kommunistbekæmpelse i København og havde politiattaché Anton Fest som sin nærmeste overordnede (*Den parlamentariske Kommissions Betænkning*, 7:2, s. 926ff., Stevnsborg 1992, s. 270, Henrik Lundtofte i *Hvem var hvem 1940-1945*, 2005, s. 150f., Pryser 2012, s. 93, Bath 2015, s. 25f.).

gennem flere Dage, saaledes at han havde været "il Duce" paa nært Hold. Han betegnede denne som en lille Mand, ladet med Energi og Vitalitet, men med en stor "Wein-Nase."

Straks den første Dag forudsagde han Italiens Indtræden i Krigen – "først lige til Slut," og naar Tyskland havde vundet, vilde alle Tyskere forlade Danmark, og saa kunde vi selv fortsætte, som om intet var hændt. Ca. 14 Dage forinden Paris blev taget, havde han en tysk Kommunist til Afhøring. Denne havde boet her illegalt i ca. 1 ½ Aar og vilde bl.a. ikke opgive, hvor han i Paris havde faaet sit falske Pas. "Om nogle faa Dage kan jeg tage Dem til Paavisning dernede," erklærede han, og det kom alt saa ogsaa til at passe. Og da jeg efter nogen Tids Forløb var kommen ind i hans Afhøringsmetode, blev disse Afhøringer overladt til mig uden hans Medvirken.

Og der var Skæbner imellem. Der var Folk, som havde været Rigsdagsmænd og meget mere. Alle havde de oplevet noget i Krigen 1914-18, omkring 1933, senere i Konzentrationslejrene, men herom fortalte de ikke gerne. Nogle havde været som Frivillige i Spanien, andre havde prøvet noget andet, men rene Snyltere var der ogsaa nogen af. Mellem dem var en tidligere Rigsdagsmand, der i 1932 skrev en Bog: "Hitler betyder Krig."²¹ Det var nu en ældre Mand, der ikke lagde Skjul paa sin Mening, men fremkom med den paa en pæn forstaaelig Maade. Han blev senere ført til Tyskland, skønt han to Gange blev opfordret til at søge Føreren om Naade. "Har jeg i 40 Aar kæmpet for de demokratiske Ideer, kan jeg ogsaa dø for dem," sagde han ved Afskeden. Og han var ikke bange for at dø. Men bange for at blive mishandlet.

En anden af dem, ogsaa en kultiveret og erfaren Mand, begik Selvmord i Fængslet, da han fik at vide, at hans Opholdstilladelse var inddraget, og at han derfor kunde forvente at blive sendt til Tyskland. Senere fik vi dog at vide, at han blev nævnt i en Spionagesag (fra Sverige), og at han havde udfoldet en stærk hemmelig Propaganda mod det tredje Rige.²²

²¹ Hverken forfatteren eller en bog med titlen "Hitler betyder Krig," 1932 er identificeret.

²² Se dagbogen 8.6.1940. Den tyske flygtning, socialdemokraten Erich Alfringhaus søgte 8. maj at flygte til Sverige fra Humlebæk sammen med tre andre socialdemokrater, bl.a. den tidligere tyske rigskansler Philip Scheidemanns datter, Louise. Uforsigtighed fra Alfringhaus' side førte imidlertid til, at politiet var på pletten, og han blev arresteret, mens de tre andre undslap. Alfringhaus blev indsat i Vestre Fængsel, hvorfra han forgæves appellerede om hjælp. Han hængte sig 29. maj. Louise Scheidemann gik under jorden, mens de to andre, Gustav Wolther og Walter Hammer, senere blev arresteret (Hans Uwe Petersen (Hg.): *Hitlerflüchtlinge im Norden*, Kiel 1991, s. 63f., Hans Kirchhoff/Lone Rünitz: *Udsendt til Tyskland. Dansk flygtningepolitik under besættelsen*, 2007, s. 117f.).

Mellem de først Anholdte var ogsaa en svensk Forretnings mand, der tidligere havde boet i Tyskland. I de tyske Stikbreve var anført en Carl Liholm, født den 17/7 88. Da nu Svenskeren næsten hed det samme, var født samme Aar blot den 7/7, regnede man med, at han var identisk med den efterlyste, der var sigtet for Mord. Den Tur glemmer han aldrig. Han blev anholdt, sat hen, skrev Testamente, idet han ansaa det for givet, ogsaa fordi han var Jøde, at han uden videre en skønne Dag vilde blive henrettet uden videre Formaliteter. Jeg læste hans Brev og Testamente, og det var heller ikke noget, man glemmer i Hast. Han skrev til det herværende svenske Gesandtskab, men de kunde ikke gøre meget for ham, da Tyskerne helt bestemte Farten.

Jeg talte baade med ham og Kommissæren flere Gange, og da det saa viste sig, at Efterlysningen var fra 1934, og at han først i 1936 i Sverige havde købt sit Navn, saa fik han jo omsider Lov til at løbe. Og han var ikke længe om at komme over paa den anden Side Sundet. Faa Dage senere fik jeg en lille Hilsen fra ham, den kom ad en lille Omvej, men det er nu en helt anden Sag. I Brevet stod: En gang till: hjartligaste tack, det finns Gud ske lov noksa snallt oc trevligt folk i Världen! Och i Danmark. Jag hoppas paa gensyn under andra förhällanden! Eder C.A.L.”

I Sønderjylland var der anholdt nogle Personer for Spionage, de blev overført til Kastellet, hvor en af dem ogsaa tog sig af Dage,²³ mens en anden døde af Hjerteslag.²⁴ Resten blev overført til Vestre Fængsel, ligesom ogsaa Sagen blev overgivet her til Afdelingen. Som Spionagesag var den heller ikke meget værd.

En Formiddag mens Kommissæren og jeg var i Gang med de Anholdte, kom der to Herrer fra det tyske Gesandtskab og begærede vor Assistance. I en af Gesandtskabets Biler kørte vi til Boghandler Høst i Bredgade. Direktøren selv (den yngre) blev hentet hos sin Tandlæge, og saa var Spillet gaaende. Man havde hørt, at der var sendt Danmarkskort til det franske Gesandtskab kort før Besættelsen, og nu vilde man have Forholdet bekræftet. Og det viste sig at være rigtigt, idet der var afleveret Kort for 12.000 Kr. i forskellige Størrelser. Kortene var kommen fra Geodætisk Institut, og Direktøren fremhævede, at disse Kort ikke maatte

²³ Se dagbogen 4.5.1940. Det drejede sig om Viggo Lausten, der var født i Flensborg 1904 og altså tysk statsborger. Han var tilknyttet den engelske efterretningstjeneste og begik selvmord 2. maj 1940 (*Faldne i Danmarks frihedskamp*, 1970, s. 267).

²⁴ Se dagbogen 7.5.1940. Kriminalassistent Peter Dons, Haderslev, var fængslet, anklaget for spionage til fordel England, da han 4.5.1940 døde af et hjerteslag i Kastellet (*Faldne i Danmarks frihedskamp*, 1970, s. 103f.).

udføres af Landet, hvad der altid blev paastemplet Følgesedlen. Videre viste det sig ved Eftersynet af Kontoen, at ethvert Tidsskrift, enhver Bog eller anden Tryksag, der udkom paa Tysk eller fra Tyskland, automatisk naaede hen til det franske Gesandtskab. Og mellem det, som Høst laa inde med, var der en hel Del Faglitteratur. Saa det er en god Kunde, Boghandleren har mistet.

Midt under det hele skete der et Indbrud paa "Palace Hotel," en Kuffert paa et Værelse var brudt op. Paa Værelset boede en af Officererne fra Abwehrstelle, saa der blev jo stor Staahej. Var det Secret Service, der havde været der? Undersøgelsen gik sin Gang, men uden Resultat. Samme Officer, der var gift med en dansk Dame, talte godt Dansk, og havde hele Vinteren været her i København som Repræsentant for et tysk Frø-Firma.²⁵ Da de tyske Tropper kom, havde man netop en Uniform med, der passede ham. Han var yderst elskværdig, og en Dag paa "Palace" inviterede han paa Øl, for "nu er vi naaet frem til Calais."

Et kraftigt "Nej Tak" var Svaret, og da han begyndte at tale om Misforstaaelse, blev han endnu engang korrigeret. Vi vilde ikke have noget Øl den Dag. Og saadan gik det ogsaa med Kommissæren, der vilde invitere ud paa en glad Aften. Tjenstlig var og er der et godt Samarbejde, men der udover intet.

Vi ønsker ikke at faa det som i Norge, vi vil selv klare det saa længe som muligt. Og selv om man ikke altid fra tysk Side er helt regulære overfor os (man fremkommer kun med de halve Oplysninger, men det er maaske ogsaa for at sætte vor gode Vilje paa en Prøve) saa har vi gentagende Gange bevist, at vi kan og vil arbejde som Politi her i København, hvad der forresten ogsaa er paaskønnet fra andre tyske Sider.

Rygterne er næsten et helt Kapitel for sig, disse naaede jo ogsaa frem til de tyske Myndigheder, og saa maatte vi jo i Gang igen. Vi begyndte med en Kilde, der fik læst og paaskrevet, og saa kunde vi fortsætte, indtil der endelig var dem, der havde hørt det af en ubekendt Mand paa en Sporvogn.²⁶

Af de mest ondartede Rygter var det om Sommerhuset i Nordsjælland, der var fuldt af døde tyske Soldater,²⁷ samt den Historie om den

²⁵ Det drejer sig sandsynligvis om Hauptmann Hans Georg Klamroth, der havde en dansk kone og en baggrund som købmand (Pryser 2012, s. 89f.).

²⁶ Se om sporvognsrygterne Esben Kjeldbæk: De grædende tyskere. Rygter fortalt i sporvogne under besættelsen, Ulrik Langen og Jakob Sørensen (red.): *Rygternes Magt*, 2004, s. 126-149.

²⁷ Jfr. Kjeldbæk 2004, s. 127.

tyske Soldat, der kom fuld hjem til Kastellet og derfor blev skudt ned for Øjenene af en Taxa Chauffør og en Politibetjent. Videre var der ogsaa Rygtet om Damperen, der var gaaet ned med de 600 Arbejdere paa Vej til Tyskland, samt Krøniken om de nedskudte tyske Maskiner i Landet, der straks blev malet over, saa at de senere fremtraadte som engelske med Kendingsmærker og det hele. Alt dette var kun Rygter – men til Gengæld var der ogsaa noget andet, som den store Befolkning ikke fik noget at vide om. Men nu skulde det engang være saadan.

Det sivede dog ud, at man havde anholdt en Neger, der optraadte i Cirkus Miehe, og at han hver Aften blev bragt til og fra Forestillingen af Politiet. Dette var rigtigt nok. Salem, som han hed, var fra Marokko, og derfor skulde han indespærres. Men Fru Miehe forstod at bruge Munden paa de rigtige Steder, hvorfor Salem og et Par Politimænd kom i Cirkus hver Aften, senere blev han dog helt fri, dog mod at gaa til Kontrol, saaledes at han stadig er her i Byen.²⁸

Og fra Negeren og opefter blev der spurgt paa Personer. Tidligere russiske Generaler fandt man frem, dog skulde de ikke anholdes, selv Storfyrstinde Olga vilde man have Besked om. Hun har dog stadig Lov til at passe sit Landbrug derude i Ballerup sammen med sin Oberst Kulikowsky.

Dagen efter Børnehjælpsdagen kimede Telefonen. Det var en af Officererne fra Abwehrstelle. Flere andre Officerer havde indberettet til General Kaupisch, at en maskeret Mandsperson den foregaaende Dag havde optraadt paa de finere Restauranter omkring Raadhuspladsen, hvor han samlede Penge ind, og herunder havde han maskeret og gebærdet sig som det tyske Riges Fører.

Det var en Fornærmelse og Haan, som maatte paatales paa det kraftigste, og det var en Skandale, at noget saadant kunde finde Sted, og mere af den Slags. Vi fandt Gerningsmanden, kendt af mange Københavnere som “den stumme Harmonikaspiller.” Gennem ca. 20 Aar har

²⁸ Se dagbogen 9.5.1940, hvor Bergstrøm skriver: “Stampen kom ind og fortalte mig en sjov Historie, som han havde fra Forretningsføreren i Cirkus Miehe i Jernbanegade. En Neger-Artist var Franskmand og skulde interneres. Fru Miehe, som er en meget energisk Dame, gik til de danske Myndigheder. De kunde ikke gøre noget for at hjælpe hende til at beholde den sorte dygtige Mand. Saa gik hun til de tyske Myndigheder. Det lykkedes hende at faa gennemført et Kompromis. Negeren faar Lov til at optræde, men under Bevogtning af to danske Opdagere. Naar Forestillingen er afsluttet, bliver Negeren bragt i Sikkerhed. Han er tilfreds med denne Ordning, og de vekslende Opdagere er heller ikke kede af at komme i Cirkus.”

Den falske Hitler (Eilstrup/Lindeberg, 1 1969, s. 69).

han baaret Dragten og Masken, og lige saa længe har han samlet ind paa Børnehjælpsdagen, men herunder har han altid været stum, selv om han godt kan tale. Men han taler da med sit Instrument, som han behersker til Fuldkommenhed. Noget skør det var han nu, men gøre Nar nej, nej. Han var selv Nazist og Tilhænger af alt, hvad der var tysk.²⁹

De store Spioner forsvandt sikkert omgaaende, eller ogsaa er de her endnu, ialtfald har der hidtil ikke været nogen af de rigtig store Sager af den Slags. Et Rejsebureau var noget mistænkeligt, men Indehaveren var stukket af til Sverige, og hans Medhjælper til Bornholm. Her forsøgte han sammen med en tredje i en stjaalen Baad at sejle til Sverige, men Baaden og et Lig blev fundet Dagen efter, Baaden kængret, men med Sejlene sat. Ved en Ransagning i Rejsebureauet fandt man Skrivelser af et noget mistænkeligt Indhold, bl.a. fra Belgien med en Besked, der skulde gaa videre: Faarene drager mod øst, stod der.

Paa Islands Brygge fandt man en Nat en større Tivoli-Ballon med en paahæftet Seddel. Paa denne var der paa engelsk skrevet, at Venner her i Landet godt kunde skaffe Oplysninger, men de var ikke klar over, hvad man vilde vide og hvorledes de skulde bære sig ad. Men saafremt man over en fransk eller engelsk Radiostation kunde give Direktiver, skulde Vennerne her nok foretage sig det videre fornødne.

En Bondekarl nede ved Fakse havde gentagende Gange observeret Lyssignaler fra et Udsigtstaarn samt set mistænkelige Personer med

²⁹ Harmonikspilleren klarede frisag for sigtelsen for forhånelse af Hitler, da han kunne dokumentere, at han havde været maskeret på samme måde til Børnehjælpsdagen de sidste 20 år (Per Eilstrup og Lars Lindeberg (red.): *De så det ske under besættelsen* 1, 1969, s. 69 med foto).

transportable Sendere og hørt dem tale paa flere Sprog om besatte Steder o.l. To Gange henvendte han sig til Værnemagten angaaende dette, og en Undersøgelse kom i Gang. Det viste sig, at det var det rene Sludder, muligt var Manden lidt smaatosset, idet han, der var Sønderjyde og havde været med i den forrige Krig, mente at have et Jernkors tilgode. Det var derfor, han gik til Værnemagten og ikke til Politiet, men hele hans Fremstilling var det rene "Hollywood." Og saa er der vist ogsaa nu nævnt, hvad der er værd at nævne om Spioner.

En stor Del af Afdelingens Sager angik Demonstrationer og Fornærmelser mod Værnemagten. En af de første Sager af denne Art vedrørte en ung Mand, der i Fuldskab havde kastet en tom Flaske gennem Spejlglasruden til de tyske Statsbaners Rejsebureau paa Østergade. Han blev anholdt og Dagen efter fremstillet i Byrettens 10. Afdeling hos Dommer Arthur Andersen, der som fast Regel fik alle Afdelingens Sager. Manden blev idømt ubetinget Fængsel i 8 Maaneder, han havde ikke tidligere været straffet. Han gik helt i Knæ, da han hørte Dommen, yderligere skulde han betale 1200 Kr. i Erstatning. Jeg mødte i Retten sammen med en tysk Officer, som jeg havde hentet paa "d'Angleterre." Vi talte tysk sammen, men senere fik jeg at vide, at det var Direktøren for det nævnte Rejsebureau, og at han talte Dansk, da han havde været i Landet i en Aarrække.

Straks efter fik vi Sagen mod den unge Poulsen, der skulde have været dømt til Døden, men nu slap med Fængsel i 6 Aar. Sagen blev delvist omtalt i Pressen til Skræk og Advarsel. Det laa i store Træk saaledes, at Poulsen, der ikke var fyldt 18 Aar, baade var lidt naiv og tyvagtig. Sammen med nogle Kammerater var han en Søndag kommet forbi Luftmarinestationen, hvor de var kommen i Diskussion om, at det var et Maskingevær eller en Kikkert, der var anbragt øverst paa den ny Kaserne. Poulsen holdt paa, at det var et Maskingevær, men de andre sagde ham imod og gjorde Nar ad ham. For at faa Ret og overbevise de andre gik han om Aftenen efter Mørkets Frembrud atter derud medbringende Bidetang, Skruenøgle og andet Værktøj. Men Tangen klippede han et Hul i Hegnet, og efter at være kommen ind, gik han ad Trin udvendig paa Bygningen op til Maskingeværet. Med det medbragte Værktøj skruede han derefter Geværet af og steg atter ned. I Stedet for at gaa tilbage gennem Hegnet, gik han nu frimodigt ud gennem Porten forbi de tyske Skildvagter, men her blev han stoppet og anholdt. Sagen var baade til at le ad og græde over. Men efter Paragrafferne i den tyske Lov eller Krigsret, var han hjemfalden

til Dødsstraf. Han sad anholdt i Kastellet, men afsoner nu Straffen i Nyborg.³⁰

Og i det følgende vil jeg saa tage i Flæng, hvad jeg erindrer om Afdelingens forskellige Sager, mange har der været, flere ligner hinanden, og en hel Del er ikke Omtale værd.

Der var saaledes den stærke Mand fra Dyrehavsbakken. Ægypteren Abdullah. Han var kommen hertil fra Sverige, og ingen tænkte paa at gøre ham noget. Men en Dag kom han selv her paa Politigaarden – muligt i Reklameøjemed, og her for talte han en længere Historie, om hvordan han havde været sammen med flere Personer, der var i engelsk Efterretningstjeneste, nogle var Kvinder, der ogsaa gav sig af med at smugle Cocain. Det hele var som Stof til “det røde Aften-blad.”³¹

Men der kunde jo være lidt om det, saa en Undersøgelse kom i Gang. Kvinderne, han havde været sammen med, var løstgættede, Mandfolkene ufarlige og skikkelige, og Resultatet blev, at Addullah stod som en Løgner, der havde paaført os en Masse Besvær. Og da han nu havde henledt Opmærksomheden paa sig, og muligt regnede med, at han kunde faa ca. 14 Dage som Negeren Salem, altsaa blive kørt fra og til Fængslet i Politiets egen Vogn, blev han ogsaa godt nok anholdt, men kom ikke ud igen, men blev sendt til Internering i Tyskland.

Hele Landet blev vort Virkefelt, saa vi fik Lejlighed til at følge alle Sagerne, baade de store og de smaa. En mindre Sag fra Aalborg var fikst klaret af den Sigtede. Manden var kommen ud og havde fundet sit Sommerhus ødelagt af en engelsk Bombe. Ved Ruinerne stod en tysk Soldat paa Vagt. Manden var godt gal i Hovedet, hvorfor han til Tyskeren sagde, at hvis de ikke var kommen her, saa var det ikke sket. I Retten hævdede han, at Tyskeren havde misforstaaet ham og hørt forkert af “Sie” og “die.” Altsaa, hvis “Die,” Englænderne ikke var kommen, var det ikke sket. Manden blev frifunden.

En lidt vidtløftig Kvinde paa Østerbro havde saa at sige hver Aften Besøg i sin Lejlighed af tyske Soldater. Hun var kendt i Ejendommen som løstgættig, hvorfor hun af Værten blev sagt op til øjeblikkelig Fraflytning. Men dette var en Fornærmelse mod Værnemagten, en af hendes tyske Venner indberettede Forholdet. En Undersøgelse o.s.v., hvorefter

³⁰ Omtalt af Bergstrøm i dagbogen 2.6.1940, da bl.a. *Berlingske Tidende* samme dag bragte en artikel med en udtalelse fra Justitsministeriet, der advarede mod sådanne handlinger, som her var begået (jfr. Alkil, 1, 1945-46, s. 823). Se om sagen Stevnsborg 1992, s. 401-04. Aage Vagn Poulsen blev benådet 29. april 1942.

³¹ Her hentydes til den københavnske avis *Aftenbladet*, som levede af konstant at publicere populært stof.

det blev henstillet til Værten, at hun i alt Fald fik lov at bo i Lejligheden, saa længe hun havde betalt forud.

Indenfor den civile tyske Administration – altsaa under Gesandtskabet – var det fortrinsvis unge Mennesker, der blev benyttet. En Dag blev jeg sendt til “Dagmarhus,” hvor saadan en ganske ung Mand skulde hjælpes i en Sag. Han fortalte, at det drejede sig om en i Berlin bosiddende Inder, der dernede var anholdt for Bedrageri. I Foraaret havde han været her i Byen, og her skulde han have efterladt Penge og Papirer hos en enlig Kvinde.

Sammen fandt vi derefter baade Kvinden og Pengene. Inderen havde efterladt en Kode, hvorefter Damen skulde sende Pengene til nærmere opgivet Sted, idet han havde forudset, hvad der vilde ske. Kvinden havde dog ikke rigtigt faaet fat paa det, hvorfor hun intet havde foretaget sig. Tilsyneladende var det et Forsøg paa Valutasmugling, men nu blev Pengene taget i Bevaring. Den unge Tysker var jævn og bramfri, jeg fik senere at vide, at han var Kriminalrets-Assessor i Berlin.

Flere Sager angik Tyveri eller Bortkomst af Bajonetter, tilsyneladende har saadanne været eftertrægtet som “Souvenirs.” Nogle af dem blev fundet igen, men endnu mangler nogle Stykker.

Paa “Kronborg Havbad” optraadte en Negersanger. Paa hans Hotel kom der tysk Indkvartering, og akkurat som i det frie Amerika, de tyske Officerer kunde ikke bo under samme Tag som en Neger. Det blev derfor henstillet til Negeren, ikke alene at bo, men ogsaa at optræde, hvor der ikke var tyske Soldater. Denne Henstilling maatte Negeren følge, han er her i Landet endnu, men det er tvivlsomt, om han har fundet et Sted, hvor han har kunnet optræde.

Nogle enkelte tyske Politimænd har ogsaa været her i Byen, de fleste talte perfekt Dansk. Paa en herværende større Restaurant sad en Bagermester, der gav ondt af sig. Det blev hørt af en af Politimændene, der straks lod Bageren anholde for Fornærmelse.

Sidst i Juni Maaned afgik den første Fangetransport til Flensborg. Vi var 10 Mand paa Holdet, de 6 til at passe paa de øvrige 4 var Delinkventerne. Vi rejste i reservede Kupeer, ved Skiften fra Tog til Færge o.l. Steder var Delinkventerne lænket sammen to og to. Dette vakte jo trods alt nogen Opsigt. Sommerferien var lige begyndt, saa over Sjælland og Fyn var der mange Rejsende. Og ikke mindst fordi Selskabet var saa blandet.

For det første havde vi den omtalte Abdullah med. Han var lejlighedsvis lænket til en tidligere Slovak, nu fransk Undersaat, der rejste i finsk Flyveruniform, godt besat med Guld. Han var lidt af en Æventyrer,

havde som Frivillig været med baade i Spanien og i Finland. Her var han bleven saaret ved Petsamo, hvad hans Nerver og Mave ikke havde haft godt af.

Endvidere var der en tysk Kommunist, der i ca. 1 ½ Aar havde levet illegalt her i Landet, altsaa uden at være tilmeldt. Han var bleven fundet paa den Maade, at den tyske Postcensur havde stoppet et Brev fra Tyskland til en Dæk-Adresse i Lyngby. Brevet havde et uskyldigt Indhold, men ret stor Linieafstand, hvorfor det blev behandlet paa en særlig Maade under Anvendelse af en kemisk Proces. Herved fremkaldtes en usynligt Skrift, der var gloende rød af Kommunisme.

Vi fik Brevet og fandt frem til Tyskeren, der dog kun angav, at han "gik for en anden," og at Brevet ikke var bestemt for ham. Men samtidig nægtede han at opgive, hos hvem han havde boet det sidste Aar. Han er den eneste, der mig bekendt har været alene sammen med den tidligere nævnte Kommissær,³² som ogsaa var "Gestapo"-Mand. Men Kommunisten var ikke til at rokke, hvorfor han skulde sendes til Berlin. Her kom han senere i "teknisk" Forhør og fortalte en hel Del, saaledes at vi fik Rede paa hans Forhold og Færden. Men hvordan man bar sig ad under disse "tekniske" Forhør fik vi intet at vide om.

Den fjerde i Bundtet var en stor Dreng, næsten da. Han var polsk Marinesoldat og var taget til Fange ved Danzig. Derpaa blev han anbragt i en Fangelejr ved Rendsburg, men herfra flygtede han den 7. April, efter megen Møje og Besvær kom han over Grænsen den 8. April, og den 9. April kom Tyskerne. Saa var han lige langt. Altsaa 4 Skæbner, 4 Typer hver for sig.

Under Frokosten paa Storebæltfærgen sad "Obersten" for Bordenden. Et ikke helt almindeligt Frokostselskab. Han vilde give Vin o.m., men det fik han ikke Lov til. Men han løftede alligevel sit Glas og holdt en Tale, Verdensmand var han jo. Hele Situationen – som en brutal Kontrast til det danske Sommerland – jo, det var Ord, der gik til Hjærtet, og som manede til Eftertanke. --

Vi brugte Øjnene godt paa den Tur. Vi mødte ikke saa faa Troppe-tog, bl.a. holdt vi ved Siden af et, der var paa Vej sydpaa med Tropper fra Norge. Alle var i Svømmebukser, unge Mænd, der var brunede af Solen over det hele. De var ude paa Perronen og tog Styrtebad under Lokomotivets Vandfyldningsapparat. Vognen pyntet med Blomster og grønt i samt smaa norske Flag.

³² Hermansen.

Det hele saa saa tiltalende og fredelig ud, som en Slags Skovtur, glade var de, de skulde jo hjem paa Orlov. Vi undte dem den Glæde, og mens vi er ved Soldaterne, lad os saa se et andet Billede af de tyske Soldater: Optøjerne i Roskilde.

Nedenstaaende Afskrift af en trykt Skrivelse giver det rette Billede af denne Sag.

“Konservative Folkeparti. København V.
Nyropsgade. den 4. Juli 1940.

Strengt fortroligt. Til Partiets Tillidsmænd!

I Anledning af de nazistiske Optøjer i Roskilde i Søndags, som var omtalt i Dagspressen, var Forholdet beklageligvis dette, at tyske Soldater, som det fremgaar af nedenstaaende, deltog i disse Optøjer.

Jeg har efter Aftale med Partiets Ledelse, udarbejdet nedenstaaende Redegørelse til Rigsdagsgruppen. Denne fremsendes herved til Deres strengt fortrolige Orientering.

Med venlig Hilsen

sign. Poul Sørensen

*Nogle Oplysninger vedrørende Nazistmødet i Roskilde den 30/6.*³³

Om selve Forberedelserne til Mødet og Eftermiddagens Retsmøde om Mødets Lovlighed vil jo klart fremgaa af Rettens og Politiets Beretninger.

En Løbeseddel om “offentlig Nazistmøde” blev i stor Udstrækning brugt til Propaganda for Mødet.

Det, der for mig er af størst Interesse er Tildragelsen forud og omkring Nazisternes Folketog.

Nogle Minutter over Kl. 19.30 stillede Nazisterne et Demonstrationstog op inde i Højskolehjemmets Gaard, hvis Port vender lige ud til Hovedgaden Algade. Man var fra Forbipasserendes Side klar over, at der vilde ske et og andet, og en Mængde Mennesker – dog ikke noget større Opløb – havde samlet sig paa Fortovene. Enkelte Politibetjente var paa Gaden i Nærheden. Hurtigt marcheredes der fra Gaarden ud paa Gaden. Toget, der havde Musik i Spidsen, og hvor H.C. Bryld og Købmand [Ejnar] Jørgensen gik forrest, talte ca. 400 Deltagere, hvoraf vel godt Halvdelen var organiserede og delvis uniformerede Nazister,

³³ Herom John T. Lauridsen: *Dansk Nazisme 1940-45 – og derefter*, 2002, s. 536f. med henvisninger.

mens Resten var civile Nazister. Men foruden disse 400 deltog op imod 75 tyske Soldater, hvoraf de ca. 60 gik i den bageste Del af Toget, taktfast marcherende, nærmest formeret som en Deling. Toget gik op gennem Algade, blev standset efter Sammenstød med Politiet, vendte i Orden tilbage ned ad Gaden og marcherede atter ind i Højskolehjemmets Gaard. Et stort Opløb havde da samlet sig paa Hovedgaden, og faa Minutter efter, at Toget var vendt tilbage til Gaarden, forsøgte Politiet, hvis Antal paa det Tidspunkt var mellem 50 og 60, at trænge ind i Højskolehjemmets Gaard og skabe Ro og Orden til veje. Neppe var de første Betjente naaet gennem Porten og ind i Gaarden, før man hørte Raab og Skrig og Slagsmaal, og i Løbet af meget kort Tid saa man et mægtigt Slagsmaal imellem Politiet paa den ene Side og en Forsamling paa vel op imod 150 paa den anden, hvoraf Politiets Modstandere bestod af 2/3 tyske Soldater og 1/3 danske Nazister. Politiets Modstandere var bevæbnet med Stokke, Kæppe o.l. Kampen varede kun faa Minutter, men Politiet maatte i vild Flugt søge ad Algaden ned mod Politistationen paa Raadhuset. Adskillige Politimænd havde faaet slaet Hjelmen af, mange havde faaet svære Skrammer, og i flere Minutter efter at Politistyrken var nede ad Gaden, kæmpede man med en enkelt Betjent inde i Porten. Han blev skammelig tilredt af tyske Soldater og danske Nazister, dog ikke mere end at han selv kom fri, og med Hjelmen i den ene Haand og Tøjet revet i Stykker og flænget naaede han tilbage til Politistationen.

Saa havde vi en overordentlig faretruende Situation. Politiet var drevet paa Flugt, der var stort Opløb, og de danske Nazister hoverede med Opraab og Tilraab efter Betjentene, og de tyske Soldater, som havde hjulpet dem, morede sig meget over Situationen.

Jeg har forstaaet, at Politiet derefter søgte Føling med Garnisonskommandanten i Roskilde for at faa de tyske Soldater taget ud af Sagen, hvad jo Beretningerne vil vise. Men de 20 Minutter, som det varede, inden Politiet atter viste sig paa Gaden, var efter min Mening meget skæbnsvangre. Hvis man blot fra en 3-4 af de tyske Befalingsmænd, som deltog i Mødet, havde grebet ind, forsøgt at regulere Færdslen paa Gaden og faaet Folk fjernet, altsaa kort sagt havde overtaget Politimyndigheden og derved overflødiggjort Politiet, havde dansk Myndighed lidt et meget stort Prestigetab. Men efter de første Forhandlinger med Garnisonskommandanten, hvor man fra denne Side indvilligede i at faa de tyske Soldater tilbage til Kasernen, oprettedes atter Ro og Orden, og selv om det tog en Time eller mere at faa afviklet Mødet, skete der ikke yderligere Sammenstød af større Betydning.

Om de danske Nazisters Optræden er der ikke noget af stor Interesse at berette. Det var saa gadedrengagtigt og sjovertagtigt baade, hvad de enkeltvis og i samlet Optræden foretog sig, at det i hvert Fald overgaar det, som jeg hidtil selv har set fra kommunistisk Side.

Om den tyske Værnemagts Optræden er der, fra Urolighederne begyndte Kl. 19.30 og til det Tidspunkt, hvor Politiet efter Forhandling med Værnemagten atter var kommen tilbage paa Gaden, at fortælle, at der ved Bordet ved Siden af mit Bord paa "Prinsens" Fortovs Restaurant (Prinsen ligger lige overfor Højskolehjemmet) sad en tysk Officer, som med Interesse og Morskab havde fulgt hele Kampen, som altsaa faa Meter fra ham var foregaaet. Ikke med et Ord forsøgte han at gribe ind eller ændre noget. Paa 1. Sal i Højskolehjemmets Vinduer laa flere tyske Befalingsmænd, som ligeledes morede sig stærkt over Sammenstødene, og heller ikke fra disses Side forsøgte man paa nogen Maade at lægge de tyske Soldater Hindringer i Vejen. Udraab og Tilraab fra de tyske Soldater og Underofficerer viste tydeligt, at de aktivt deltog i Mødets politiske Handling. Et langt Stykke henad Gaden kunde man f.Eks. høre en Underofficer raabe: "Stauning heraus!"

Da de danske Betjente efter Aftale med den tyske Værnemagt atter kom paa Gaden og var ved at rydde Gaden, blev man vidne til, at en tysk Officer greb ind, da Betjentene havde dannet Kæde og trængte Folk tilbage. Mod Politiets Ønske krævede Officeren, at en 4-5 danske Nazister, som var paa den forkerte Side af Politikæden, fik Ret til at gaa frit omkring, trods det, at de paa en utilbørlig Maade viste Foragt for Politiets Ordre. Alle disse Smaating, hvor Værnemagts Folk virkede med til at nedbryde Respekten for det danske Politi, blev selvfølgelig modtaget med Begejstring fra de danske Nazister.

1. Juli 1940"

Saa mange vare Ordene. Og faa Dage efter forsøgte man at lave det samme her i Byen, men det blev en ynkelig Fiasko.³⁴ Det blev en af Politigaardens "store Nætter." Cirka 150 Anholdte, fire Dommervagter i Gang med det samme, 6000 Stk. Smørrebrød, 3000 Pilsnere, Tallene taler for sig selv. Nazisterne blev taget i Opløbet, og selv om man den Gang regnede med et Kup, saa har dette lagt sig siden. Der har i alt Fald ikke været nogen Nervøsitet,

³⁴ Her drejede det sig om DNSAP's cyklistdemonstration i København rettet mod samlingsregeringen. Politiet var varskoet og anholdt 149 personer (Lauridsen 2002, s. 485 med der anf. henvisninger).

Og de Anholdte – sikken en Flok –. Nogle græd fordi de ikke kunde komme paa Arbejde den følgende Morgen, andre kendt af Politiet, som Bissedrenge eller Forbrydere. Skikkelige halvvejs aandssvage Karle og Gartnere fra Oplandet. Ikke en Personlighed mellem dem alle. Nej, dette var ikke noget, der imponerede, selv om Politigaarden Natten igennem genlød af “Kampsange” ovre fra Arresten.

Det var et godt Stykke Arbejde, der blev gjort den Nat baade fra Ledelsens og Personalets Side. Saadan skal de have det.

Og indenfor de samme Kredse udvalgte man unge Mænd for sende dem til Partiskoler i Tyskland. Mere end en grædende Mor har spurgt, hvad Mening en var, naar hendes Dreng som Regel uden Forældrenes Tilladelse var stukket af. Men hvad vidste vi, og hvad kunde vi gøre der imod? Intet.

Men lad os atter se lidt paa det fra den humørfyldte Side. Til en Badestrand i Jylland kom der en udmattet ung Mand vaklende ind fra Havet. Tre Dage forinden var han selv et andet Sted gaaet ud for at bade, og hele Mellemtiden havde han været forsvundet. Man fandt hans Tøj og troede at han var druknet, skønt han var en god Distancesvømmer. Da han kom til Hægterne, fortalte han – i fuldt Alvor – at han langt til Søs var taget op af en Ubaad, antagelig en engelsk og i denne havde han tilbragt de tre Døgn. Det lød utroligt, men nogen anden Forklaring havde han ikke, og ved en foretagen Undersøgelsen fremkom der intet, der kunde svække hans Troværdighed.

Paa et bornholmsk Badehotel var der en Aften Dans. To enlige skønt københavnske yngre Damer sad ved et Bord, af og til blev der inklineret for dem, og saa dansede de ud. Men der var ogsaa tyske Soldater tilstede, og dem vilde Damerne ikke danse med. Dette optog man, som en fornærmelse mod Værnemagten. Politiet blev tilkaldt, og der blev skrevet en længere Rapport. Den følgende Dag kom den tyske Kommandant dog til det Resultat, at Sagen var for ringe til at føre for Krigsretten.

Midt under en Nattevagt her i Afdelingen oplevede jeg den første Luftalarm. Vi ringede til Luftværnsafdelingen for at blive lidt orienterede. Hvad er der los, spurgte jeg. Der er blæst Luftalarm, blev der svaret. Endda med Opgivelse af det nøjagtige Klokkeslet. Hvad mere? spurgte jeg saa. Ja, saa begiver man sig til Beskyttelsesrummet, blev der svaret. Saa noget mere fik vi ikke at vide. Vi slukkede derefter Lysene, gik ind i Hjørneværelset, hvor vi for aabne Vinduer fra Vindueskarmen ventede paa, at noget skulde ske. Men der skete intet den Nat.

Senere hen blev vi jo mere vant til disse Begivenheder. Der er dog en Luftalarm, der var falsk. Den fandt Sted Mandag Eftermiddag. Her

Cyklistdemonstrationen i København sommeren 1940 (Det Kongelige Bibliotek).

fra Afdelingen blev der foretaget en Undersøgelse, der var noget galt et eller andet Sted. Men man blev aldrig helt klar over, hvor det var. En Antagelse gik ud paa, at det var den militære Leder af Luftværnskommandoen, der havde gaaet i Søvn, idet Overanstrengelse og Dødsfald i den nærmeste Familie havde sat hans Nerver paa en haard Prøve. Han havde lagt sig for at sove til Middag derhjemme, og da Alarmen lød reagerede han normalt, men der en ret stor Mulighed for, at det var ham, der i en vis Søvnængertilstand havde slaaet Alarm pr. Telefon til Kommandokontoret.³⁵

Saa gik det Rygte over hele Landet, at det var Clauson Kaas, Løjtnant Wittrop fra Horsens samt "Morian," der førte de engelske Flyvemaskiner ind over Danmark.³⁶ Dette kom ogsaa Tyskerne for Øre, og der blev foretaget en Undersøgelse i denne Anledning. "Morian" er antagelig i England, hvor han har lært at flyve,³⁷ mens Wittrop stadig er her i

³⁵ Se om den falske alarm i dagbogen 23.7.1940 og John T. Lauridsen: Luftalarm over København juli 1940, *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, 18:4, 2005, s. 37-52.

³⁶ Jfr. dagbogen 14.5.1940.

³⁷ Se dagbogen 26.2.1941. Morian Hansen var i England.

Landet. Clauson Kaas traf jeg i en Beboelsesvogn i Ordrup Mose ved Galopbanen. Han er her i Færd med at skrive en Bog om sine Oplevelser som Flyver.³⁸ Han var kommen fra Finland den 7. April, og siden havde han ikke været udenfor Sjælland. Han var en Del generet af Trusselbreve og anonyme Opringninger, idet Folk stadig mente, at han havde lidt med det at gøre alligevel, hvorfor han blev lovet Klø, og mere af samme Slags.

En Eftermiddag blev der ringet fra Abwerstelle. Der var anholdt en farlig Spion i Gilleleje, og nu begærede man Politiets Assistance. En Kollega og jeg tog afsted i en Vogn, mens to tyske Officerer fulgte efter i en af deres egne Vogne. Vi ankom til Pensionatet "Fyrkroen," hvor der straks blev etableret Forhørslokale i Ejerens Dagligstue. Først blev en tysk Soldat ført ind. Han fortalte en længere Historie gaaende ud paa, at den i Pensionen værende danske Køkkenkarl antagelig stod i en fjendtlig Magts Efterretningstjeneste. Soldaten kunde delvis tale og forstaa Dansk.

Af hans Forklaring fremgik det, at Karlen selv havde tilbudt sin Tjeneste der paa Stedet, hvor en Deling tyske Soldater var indkvarteret. Han havde kun forlangt Kost og Logi samt 5 Kr. om Ugen. Soldaten havde senere set ham sammen med en "fin Herre," hvilket han ogsaa fandt mistænkeligt. Yderligere havde Karlen et Par Gange laant Ejerens Skrivemaskine, og da der i Dag var kommet et Brev til Karlen, havde Soldaten holdt Øje med ham og Brevet. Dette havde Soldaten faaet lusket til sig, og heri stod der, at der var vedlagt 5 Kr. Man takkede for de sidste Oplysninger. Husk endelig Tid og Sted og saa lad være med at underskrive. Da Soldaten havde set dette, gjorde han Indberetning, idet han antog, at der var noget galt.

Flere Soldater blev afhørt, men de kunde kun støtte den første Soldat i dennes Fremstilling af Forholdet.

Og saa blev Køkkenkarlen hentet. Han var Kontorist fra København og havde været uden Beskæftigelse Vinteren igennem. Da Varmen begyndte at komme i Luften, gav han Pokker i Socialhjælp og Brosten og gik "paa Landevejen ud." Han kom til Gilleleje, hvor han aldrig før havde været, og da han syntes mægtigt godt om Stedet, tilbød han sin Tjeneste paa Pensionatet. Han blev ogsaa antaget, dog fik han 5 Kr. mere pr. Uge end han havde forlangt.

Da han havde været der nogle Dage, var han blev tiltalt af en ham ubekendt Mand, der havde trakteret ham med Øl og Smørrebrød paa

³⁸ Knud Clauson Kaas' bog udkom med titlen *Et Liv i Luften*, 1940. Udklip i dagbogen indsat s. 7.867.

Hotellet. Denne Mand fortalte, at han arbejdede for en Tysker i København, hvis Opgave det var at indsamle Oplysninger om de tyske Soldaters Forhold og Færden her i Landet. Væsentlig hvordan de optraadte overfor Befolkningen, men ogsaa om deres Behandling af Vaaben, deres Udtalelser, og hvad der ellers kunde være. Saafremt Karlen nu vilde se lidt efter Soldaterne og indberette til Manden i København, saafremt han saa noget særligt, vil han faa lidt for sin Ulejlighed. Karlen paatog sig Opgaven, og da en tysk Soldat nogle Dage efter var nærgaaende overfor en af Pensionens kvindelige Gæster, laante han en Skrivemaskine og indberettede Forholdet. Det var deraf, at han var interesseret i Soldaterne, og det var ogsaa derfor, at han den samme Dag havde modtaget et Brev med 5 Kr.

De tyske Officerer var noget flove over Situationens Udvikling. Manden i København kendte de godt. Køkkenkarlen blev ikke anholdt, tvært imod hvis han selv vilde, maatte han endelig fortsætte, men det skulde tilkendegives ham, at han ikke maatte foretage sig noget, der kunde skade hans Fædreland, hvorefter Officerer og Politi i skøn Forening drak Eftermiddagskaffe paa Terrassen.

“Manden i København” traf vi paa senere. Her i Byen var flere Virksomheder beskæftiget med at lave Metalgenstande for tysk Regning. En Dag blev en ung Mand anholdt, idet han havde udvist en mistænkelig Interesse for Arbejdet i en af disse Virksomheder ligesom han ogsaa havde forsøgt at drikke en Arbejder fuld for at faa noget at vide om Stemningen paa Virksomheden. Denne unge Mand, der for nogle Aar siden blev dømt for at være Alfons og læste til Jurist paa samme Tid, var netop ogsaa engageret af denne Tysker, hvorfor der heller ikke blev noget ud af denne Sag.

I Forbindelse med denne Sag blev det fortalt, at der var en ung Arbejder paa Fabriken, der sad lidt haardt i det. Officielt lavede man Barnevogne, hvorfor hans Kone der netop havde faaet et Barn havde bedt ham om, han ikke lejlighedsvis kunde faa fat i de enkelte Dele, saaledes at han hjemme selv kunde sætte en Barnevogn sammen. Han svarede Konen, at det havde han forsøgt, men det var ligemeget, hvordan han satte Delene sammen, saa blev der kun et Maskingevær ud af det.

En anden Tur nordpaa gik til Høvelte-Lejren, hvor der laa en Batalion tyske Soldater. En eller anden havde ringet til Lejren paa Gebrokket Tysk og fortalt, at han havde et Flyveblad, nedkastet fra en engelsk Maskine, hvorefter Lejren vilde blive bombarderet den følgende Nat, hvorfor Befolkningen blev opfordret til at søge mindst 2 Km. væk fra Lejrens Omraade.

Jeg indfandt mig i Lejren hen paa Aftenen, hvor Staben fandtes liggende i Liggestole paa en Græsplæne, mens en Radio i et aabentstaaende Vindue brølede en "Sonder-Meldung" ud i den danske Sommeraften. De fortalte om Opringningen og videre, at Telefonvagten havde ment at genkende Stemmen som tilhørende en Handlende i Birkerød. Denne var senere bleven ringet op af Vagten paa Skrømt, hvorefter man var kommen til det Resultat, at det maatte være Manden.

Manden blev derefter hentet, men nægtede konsekvent at kende noget til Flyveblade eller Opringning, paa Telefoncentralen forklarede man, at han var Indehaver af en Stations-Telefon, hvorfor alle hans Samtaler blev noterede, men der var ikke den Dag noteret nogen Samtale fra hans Telefon til Lejren, hvorfor han fik Lov til at løbe igen. I Birkerød var der Rygter om saadanne Flyveblade, men vi fandt ingen, ligesom Lejren selvfølgelig heller ikke blev bombet.

En Morgenstund var det galt paa Amager. Værnemagtens Telefonledninger var paa to Steder bleven overklippet den foregaaende Aften. En tysk Officer med i Vognen og saa afsted. Vi begyndte med Kastrup-Fortet, hvor Kommandanten for Amager havde Hovedkvarteret. Vi kom ind i det Allerhelligste, blev budt Plads i Lænestole, og da Kommandanten sendte sin Oppasser efter en Forfriskning, kom Oppasseren tilbage med en Pakke blaa "North State" paa en Underkop.

Kommandanten nævnte derefter de forskellige Lyskastere paa Amager, fra Fortet sydpaa: Cæsar, Dora, Emil, Frits og Gustav. Disse var forbunden med en Ringledning til Fortet, og denne Ledning var overskaaret ved den nye Kongelundsvej. Det blev opdaget ved 23 Tiden, og der var straks sendt Patruljer ud i begge Retninger. Den ene havde fundet Bruddet, den anden et Brud paa en Meldeledning, og her havde man endvidere overrasket to Personer, antagelig Gerningsmændene. De var anraabt, men var løbet bort, skønt der blev skudt efter dem. Det var ved Dragør Sydstrand.

Under den fortsatte Undersøgelse saa vi "Skæg-Flyvepladsen" ved Kongelundsvejen, hvor en Hel Formation Flyvemaskiner var bygget op af Planker og Brædder. Mellem Lufthavnen og Dragør saa vi et Fort af samme Beskaffenhed, det var monteret med baade Trækanoner og Træsoldater. Paa Dragør Sydstrand stod der 4 "Wickers Armstrong" 75 mm., men de var gode nok, dem har vi tidligere set de danske Soldater lege med.

Og der blev ved med at være Skæg i den Sag. De mistænkelige Personer var bl.a. løbet i en tosset Retning, idet de var løbet væk fra Buskads og ubebygget Terræn lige over mod de tyske Barakker og Kanonstillin-

gen. Paa den ene Side havde de Vandet, paa den anden Side et Krudttaarn, hvor der var dansk Marinevagt. Paa Kongelundsvejen var der 4 Meter Ledning skaaret ud, men her var Ledningen ogsaa anbragt meget skødeløst. Den Dag tog Tyskerne Sagen meget højtideligt, men siden har der ikke været spurgt efter den. Vi fik den Besked, at vi ikke skulde aflevere Sagen og indstille Undersøgelsen, førend Rapporterne vejede mindst en Kilo. Vi arbejdede altsaa efter Vægt, da vi ikke mente, der var mere at gøre, vejede Bunken 1260 Gr.

I Esbjerg og flere andre Steder havde der i Mellemtiden været ret alvorlige Sammenstød mellem de tyske Soldater og den danske Befolkning. I Frederikshavn gav et mindre Sammenstød Anledning til, at en Række Borgere fra Byen blev idømt haarde Fængselsstraffe. Det blev fortalt, at det, der havde irriteret de tyske Officerer, var en lokal Politibetjent. Han var den Nat baade Udrykningshold, Stationsvagt, Overfaldkommando, endvidere vejede han over 100 Kg. og var meget kilden. Efter Overfaldet var Tyskerne meget nervøse, og da deres Officerer var bleven tilkaldt, var en ung Løjtnant kommen ind paa Stationen med en Revolver i Haanden. Da Betjenten som sædvanlig paa de Breddegrader tog det roligt, var Løjtnanten bleven fornærmet og havde presset sin Revolvermunding ind i Siden paa Betjenten. Dette kunde denne ikke staa for, hvorfor han var kommen til at grine. Og saa var Spillet gaaende. Den store Udrykning skete her fra Afdelingen, det var i Biler og med fuldt Drøn paa. Om det saa var Dommeren, saa blev han taget med herfra.

Fra Holstebro blev der kort efter meldt et Tilfælde af Sabotage. Her havde Tyskerne lavet en Flyveplads. Maskinerne stod camouflerede paa et Plankeunderlag, og en yngre dansk Arbejder skulde banke nogle Søm ordentlig ned. Han tog Turen langs Plankerne under Maskinerne, og da han en Dag var i daarligt Humør, slog han med den spidse Ende af Hammeren ned i Maskinens Bremsetromle.

Der skete ikke nogen større Skade, men da Hullet blev opdaget, maatte vi jo til det igen. Det var ikke svært at finde ud af, og den unge Mand, et sølle Pjok, blev anholdt og ført til København. Han er ikke dømt endnu, men han slipper vel Sagens ikke saa billigt.

Det har været en staaende Regel i Afdelingen, at vi altid fattede os i Korthed og saa bort fra Kontorier og Formaliteter. Enkelte andre Steder paa Gaarden havde man endnu ikke opfattet, hvad der var sket. Saaledes kom der en Dag en Herre fra det tyske Gesandtskab med to Pas, paa hvilke han vilde have Opholdstilladelse paaført. Altsaa kun en ren Formalitet af Høflighedshensyn. Vi havde herfra ekspederet flere af den Slags, og aldrig havde der været Vrøvl dermed.

En Fuldmægtig paa Paskontoret afviste Passene med den Bemærkning, at man først maatte søge Ministeriet om Indrejsetilladelse. En svag Protest blev forsøgt, Manden blev orienteret, men gentog, hvad han havde sagt og bemærkede yderligere, at Sagen saa maaske kunde gaa lidt hurtigere igennem.

Herren fra Gesandtskabet fik dette at vide, talte om uvenlig Handling, hvorefter den paagældende Chef blev underrettet. Og saa fik Piben en anden Lyd. Fuldmægtigen maatte møde med de fornødne Stempler, og Passene blev ordnet omgaaende. Fremmedpolitiet har vist alligevel ikke for Øjeblikket nogen Kontrol eller Antal paa de Tyskere, der befinder sig her i Landet.

Paa en Bondegaard ved Ringsted blev der indkvarteret tyske Tropper, der straks hejste det tyske Flag paa Gaardens Flagstang. Dette faldt Beboerne for Brystet, og der blev klaget til Politimesteren. De tyske Myndigheder blev underrettet og anerkendte Klagen, men undskyldte sig med, at det var Tropper, der lige var kommen fra Frankrig, og det havde de været vant til dernede.

Da Besættelsen fandt Sted opholdt der sig her nogle engelske Journalister. Disse blev straks anholdte og ført til Bogø, hvor de blev interneret sammen med deres Familie. Fra tysk Side mentes det derefter, at Journalisterne havde faaet fat i en Kortbølgesender, da den engelske Presse trods alt alligevel var saa godt underrettet om danske Forhold. En Undersøgelse blev foretaget paa Stedet, men Undersøgelsen var negativ.

Det blev ogsaa fortalt, at Fiskere ved den jyske Østkyst jævnlig var i Forbindelse med engelske Undervandsbaade til hvem de bl.a. solgte Fisk. I en Række Byer blev Fiskerne derefter afhørt, men Undersøgelserne her førte heller ikke til noget.

Og helt nede i Berlin i noget der hedder "Reichssicherheitsamt", der antagelig sorterer under SS,³⁹ var man kommen til det Resultat, at vore hjemlige Jesuiter (Stenosgade) begik statsfjendtlige Handlinger og skjulte Brødre, der var flygtet andre Steder fra. Ogsaa her maatte vi i Gang med en Undersøgelse, der heller ikke førte til noget.

Og mens Værnemagten holdt Parade paa Øster Fælled sejlede en tysk Forpostbaad ud fra Langeland med en 14aarig aandssvag Pige, som flere af Besætningen stod i Forhold til. Først tre Dage efter blev hun igen landsat.

³⁹ Rettelig: Reichssicherheitshauptamt.

Paraden i fælledparken 16. august 1940 (Dagbogen s. 6.677).

Selve Paraden her forløb uden Gnidninger efter et Skøn var der ca. 4000 Soldater og ca. 8000 Tilskuere.⁴⁰ Flere Steder i Fælledparken var der opstillet Maskingeværer (Model Madsen). Fra Parade og Strækmarch er der ikke langt til det latterlige, og der var enkelte Soldater imellem, som Københavnerne fandt morsomme. Der blev adskillige Gange under Forbidefileringen leet højlydt – for ikke at sige haanligt.

Og den senere Tids Affærer angaar ogsaa Fornærmelse mod Værnemagten. En Fredag Aften var der saaledes tre anholdte, der hver især var raget uklar med tyske Soldater. En havde sagt Hold Kæft til en Skildvagt, en havde sparket en Soldat bagi, medens den tredje i Fuldskab havde taget fat i en Feltgendarm.

⁴⁰ Se dagbogen 16.8.1940. Den store tyske parade blev afholdt i Fælledparken med tribune ud mod Jagtvej. Der blev holdt revy over de i København stationerede tyske tropper. Paraden fandt sted under overværelse af generalløjtnant Erich Lüdke og andre højtstående tyske officerer og rigsbefuldmagtiget Renthe-Fink. Der var et talrigt dansk publikum. Før paraden blev Lüdke hilst med "Heil"-råb, hvorpå et tysk militærorkester spillede "Deutschland, Deutschland über alles" og Horst-Wessel-sangen. Derpå fulgte en parade af godt en times varighed.

Saadanne Tildragelser takseres som Regel til Hæfte i 40 á 60 Dage. Samtidig slaas man af og til i forskellige Restaurationer, men det er ikke hver Gang, at der bliver foretaget Anholdelser. Og det er heller ikke hver Gang, at Tyskerne beklager sig. Særlig i "Florida" i Dr. Tværgade har det gaaet haardt til et Par Gange. Naar saadant sker, tilkaldes som oftest det tyske Feltgendarmeri fra Kastellet. Soldater fra denne Afdeling patruljer ogsaa i Byen. Adskillige Beværtninger, saaledes alle i Nyhavn, er forbudt Omraade for Tyskerne.

Strømpilen viser i denne Retning, efterhaanden som Tiden gaar menes det, at vi faar flere og flere Sager af denne Art. Naar vi saa samtidig har alt det andet, selv Kørselssager, hvor tyske Vogne er impliceret, kan man forstaa, at Afdelingen og dens Personale ikke mangler Arbejde.

I Afdelingens Lokale findes ogsaa et Radioapparat med Kortbølge-skala. Dette bliver flittigt brugt, idet man samtidig har sat en Ære i at være saa godt orienteret som vel muligt baade med Hensyn til Begivenheder her eller andre Steder. To af tre Motorvogne er (endnu) til Afdelingens Disposition.

Dette var i store Træk lidt om den nye Afdeling og dens Arbejde, som Begivenhederne har formet sig for en af Medarbejderne. Selvfølgelig er der meget andet, som kunde være en Omtale værd, men det kan maaske komme en anden Gang. Hvad der videre skal ske, ja, det vil Fremtiden vise.

Vi haaber det bedste."

SUMMARY

JOHN T. LAURIDSEN: *Account of Department AS under the Public Prosecutor for Special Affairs for the period April–August 1940*

In the summer of 1940, the *Politiken* journalist Vilhelm Bergstrøm managed to get a contact in Department AS, which operated under the Public Prosecutor for Special Affairs, to write an account of the department's activities during the period April–August 1940. The account is anonymous, but almost certainly written by Detective Inspector Roland Olsen, and is particularly interesting because Department AS dealt with all of the police cases related to Danish-German affairs. The account shows that by far the majority of the many cases (1,650) were trivial, built on rumours and faulty assumptions. The few serious cases mainly concerned the tracking-down and arrest of German emigrants. There was only a single serious case of sabotage, serious because a prank by the Germans required an example be set.